

DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

KONU, KURAM, YÖNTEM

DERLEYENLER

BEZEN BALAMİR COŞKUN VE İNAN RÜMA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Dış Politika Analizi **KONU, KURAM, YÖNTEM**

DERLEYENLER BEZEN BALAMİR COŞKUN - İNAN RÜMA

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI 673
SİYASET BİLİMİ 68

ISBN 978-605-399-563-0

KAPAK: RECEP BATUK (2012).

1. BASKI İSTANBUL, KASIM 2020

© İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ İŞLETMESİ

YAZIŞMA ADRESİ: HACIAHMET MAHALLESİ, PİR HÜSAMETTİN SOKAK, No:20, 34440, BEYOĞLU / İSTANBUL
TELEFON: 0212 311 64 63 - 311 61 34 / FAKS: 0212 216 24 15 • SERTİFİKA No: 35680

www.bilgiyay.com

E-POSTA yayin@bilgiyay.com

DAĞITIM dagitim@bilgiyay.com

YAYINA HAZIRLAYAN CEM TÜZÜN

DİZGİ VE UYGULAMA ALİ DOĞAN ARSLAN

DÜZELTİ HABİBE ÖZDAL, FİLİZ ÇOBAN ORAN

DİZİN ERVA AKÇA

BASKI VE CİLT SENA OFSET AMBALAJ VE MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

LİTROS YOLU 2. MATBAACILAR SİTESİ B BLOK KAT 6 No: 4 NB 7-9-11 TOPKAPI İSTANBUL
TELEFON: 0212 613 38 46 - 613 03 21 / FAKS: 0212 613 03 21 • SERTİFİKA No: 45030

İstanbul Bilgi University Library Cataloging-in-Publication Data

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama Bölümü Tarafından Kataloglanmıştır.

Names: Coşkun, Bezen Balamir, compiler. | Rüma, Şadan İnan, compiler.

Title: Dış politika analizi : konu, kuram, yöntem / derleyenler Bezen Balamir Coşkun, İnan Rüma.

Description: İstanbul : İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2020. | Includes bibliographical references.

Series: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 673. Siyaset Bilimi; 68.

Identifiers: ISBN: 9786053995630 (paperback)

Subjects: LCSH: Foreign policy. | World politics. | International relations. | Diplomacy. | Russia (Federation) --Foreign relations --Georgia (Republic). | Women --Political activity. | Emigration and immigration --Political aspects. | Religion and politics. | Religion and international relations --Case studies.

Classification: LCC: JZ1310 .D57 2020

Giriş

Dış Politikayı Anlamak ve Çözümlemek

İNAN RÜMA -BEZEN BALAMİR COŞKUN

Dış Politika konularının sıradan insanların gündelik gündemlerinde aldığı yerin giderek arttığı bir dönem yaşamaktayız. Dahası, birçok toplumda çeşitli boyutlarda çözümler hatta parçalanmalar da yaşandığından, dış politika konuları üzerine toplumsal anlaşmazlıkların arttığı ve hatta kutuplaşma boyutuna tırmanabildiğini gözlemlenebilir. Dolayısıyla, Dış Politika Analizi her zamankinden daha önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alandaki önemli çalışmalar genelde akademisyen olmayan okurlara pek ulaşmamıştır ki bu da epey üzücüdür. İşte bu bağlamda, dış politika analizi alanında yöntem, kuram ve uygulama tartışmalarını içeren kapsamlı bir Türkçe kitap çalışması yapma fikri Uluslararası İlişkiler Konseyi tarafından 11-14 Ekim 2018'de Avanos'ta Kapadokya Üniversitesi ile beraber düzenlenen Dördüncü Dış Politika Akademisi sırasında ortaya çıktı. Akademi programında yer alan katılımcı panellerinde yapılan sunumlar çevresinde şekillenen bu kitap, dış politika yapım süreçlerinin ve dış politika kararlarının analizini sadece uluslararası ilişkiler akademisyenleri ve öğrencileri için değil, dış politika ile ilgilenen herkes için daha erişilebilir hale getirmeyi, dolayısıyla uzman olmayan okuyucunun akademik dış politika analizi yazını ile temas kurmasını kolaylaştırmayı da amaçlamaktadır.

Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucu atalarından Edward Hallett Carr, Birinci Dünya Savaşı'nın sıradan insanların hayatına olan dehşet verici etkisi nedeniyle kamuoylarının dış politikaya ilgisinin arttığını yazmıştı.

Böylece, daha önce bir grup elite ait görülen dış politika karar alımı süreci toplumların gündeminde daha fazla yer almaya başladı (Carr 1939, 1946). Kurulduğu 1923 yılından beri klasik bir savaşın parçası olmayan Türkiye kamuoyunun bu durumu Suriye felâketi ile hissettiği söylenebilir. Nitekim son yıllarda Türkiye’de hem karar alıcıların hem de kamuoyunun gündeminde Suriye önemli bir yer işgal ediyor. Suriye’ye yönelik Türk dış politikası da ülke içinde ve dışında yoğun ve sürekli tartışmalara konu oldu. Sıradan bir gözlemci için Türkiye’nin Suriye politikasını anlamlandırmak bir hayli zor bir egzersiz olabilir. Benzer şekilde, 1990’larda da Türkiye’nin Kıbrıs siyasetini anlamlandırmak dış politikayı dışarıdan takip edenler için oldukça kafa karıştırıcı idi. Devletlerin dış politikalarının anlaşılmasının zorlukları konusunda Türkiye tabii ki dünya siyasetindeki tek örnek değil. Üstelik güncel dünya siyasetinde kuşku ve kafa karışıklığı yaratan devletleri değil, yaratmayanları saymak daha kolay görünüyor. Ülkelerin dış politikalarının vatandaşları başta olmak üzere kamuoylarında kafa karışıklığı yaratmasının temel sebeplerinden birisi, dış politika kararlarının sadece devlet yöneticilerinin kişilikleri, ait oldukları düşünce dünyası, şahsî çıkarları gibi birey düzeyinde etkilerle açıklanmaya meyilli olunması. Hâlbuki ilgili ülkenin tarihi ve dış politika davranışındaki süreklilikler ve kopuşlar da dış politika davranışlarının açıklanmasında gerekli olabiliyor. Ayrıca, uluslararası sistemin yapısı ile küresel ekonomik krizler ve ekonomik krizlerin siyasî sonuçları bağlamında da düşünmek mümkün. Hülâsa, dış politikaların analizi sadece liderler ve diğer karar alıcılar için değil, kamuoyu için de asal bir önem arz ediyor. Bu kitap da Türkçe yazındaki bu çabaya katkıda bulunmayı amaçlıyor.

Seçkin Barış Gülmez ve Didem Buhari Gülmez tarafından yazılan “Dış Politika Analizi: Teorik Yaklaşımlar” başlıklı bölümde bu alandaki teorik yaklaşımların bir dökümü çıkartılıyor. Barış ve Didem, uluslararası ilişkiler çalışmalarının ana tartışma eksenlerinden biri olan belirleyicilik sorunsalında (uluslararası sistem mi devlet davranışını belirler?) Dış Politika Analizi’nin devletlerin dış politika tercihlerinin dünya siyasetini etkilediğini anlattığı gözlemi ile başlıyor. Buradan hareketle de bireylerin ve grupların dış politika tercih ve tartışmalarının yer aldığı dış politika karar verme süreçleri incelemelerini aktarıyorlar. Bu kısımda Uluslararası İlişkiler teorilerinin dış politika analizine katkıları; Rasyonel Aktör, Bürokratik Politika ve Örgütsel Süreç modelleri; Grup Düşüncesi ve Çoklu Düşünce veya Rol Teorisi gibi alternatif yaklaşımlar ele alınıyor. Böylece, iç faktörlerin önemi vurgulanıyor.

İç faktörlerin önemi konusunda Türkiye üzerine Türkiyeli veya yabancı akademisyenlerin gerçekleştirdikleri çalışmalar akademik dünyada çok yaygındır. Akademik amaçlı olmayan Türkçe yazında zaten iç faktörlere vurgu fazladır, bunun evrensel akademik bağlamda irdelenmesi sağlıklı görünmektedir. Türkiyeli bir okur için memleketimiz dışındaki örneklerden en popülerleri herhâlde Amerika Birleşik Devletleri'dir. Türkiyeli sıradan insanın hâlen dünya lideri konumundaki bu ülkeye dair ikircikli bakışı da göz önüne alındığında, dış politika analizi alanında ABD önemli bir örnek olarak karşımıza çıkar. ABD'ye verilen ağırlık evrensel dış politika yazınında da böyledir; işte bu yüzden, Barış ve Didem'in yazdıkları bölümde aktarılan yaklaşımların hepsi ABD üzerine çalışmalar yapmıştır, hatta bir kısmı zaten ABD üzerine çalışmalar ile doğmuştur. Özellikle Trump yönetimi nedeniyle bu ülkede dış politika kararlarının nasıl alındığı hem gülünç hem endişe verici bir muamma gibi görünmektedir. Liderin kişiliğinden hatta ruh sağlığından, kurumların geleneksel işlev ve duruşları ile güncel karmaşa görüntüsündeki yerlerine kadar birçok konu hem günlük medyayı meşgul etmekte hem de akademik analizlere bolca malzeme çıkarmaktadır. Bunu benzer durumdaki birçok ülke için söylemek mümkündür.

Emre Erdoğan'ın yazdığı "Sonsuz Olasılıklar Diyarında: Dış Politika Analizi ve Araştırma Yöntemi Tercihleri" bölümü ise dış politika analizi çalışmalarında yardımcı olabilecek bir yol haritasını sunmayı amaçlıyor. Bilgiye hangi yöntemle nasıl ulaşıldığı tartışmaları genelde yakıcı olagelmıştır. Özellikle metodoloji (yöntembilim) hassasiyeti ile sosyalleşmiş akademisyenlerin herhangi bir bilgiyle karşılaştıklarında ilk refleksleri yöntemi sorgulamak olur. Aslında, akademisyen olmayan insanların gündelik sohbetlerinde de benzer yöntem sorgulamalarına rastlanabilir. Dış politika her ne kadar gündelik konuşmalarda aktarılan bilgiye nasıl ulaşıldığı ile ilgili olarak açıklama yükümlülüğünün az hissedildiği bir alan olsa da yöntem sorunsalı hep karşımıza çıkar. Örneğin, son zamanlarda sıkça kullanılan "büyük resim" tabiri ile bilgiymiş gibi aktarılan -en fazlasından- tahminlerin gerçeklikle ilişkisinin sorgulanmasında yöntem asal önem taşımaktadır. Emre dış politika analizini tanımlayarak başladığı kısmında şu varsayımları dile getirir: Dış Politika Analizi çok aktörlü (fâilli) bir dünya tasavvur eder ve böylece bireyden, sisteme kadar uzanan bir ölçekte analiz yapılması fırsatını sağlar. Dış Politika Analizi'ni yöntemsel açıdan zenginleştiren ve zorlaştıran özelliği farklı düzeydeki aktörlerin (fâillerin) birbirleriyle etkileşime girmeleridir nitekim. Bu etkileşimleri izlemek, anlamak ve açıklamak kolay değildir. Dolayısıyla aktarılan bilgi her hâlükârda eksik kalabilir. Nihayetin-

de, dünya siyasetinin tam bir açıklamasını yapmanın imkânı olup olmadığı ana tartışmalardan birisidir. Konuyu ciddi ve içerikli çalışan birçok insana göre her şeyi özetleyen bir “büyük resim” bulunmamaktadır. Çalışmaların içerik ve inandırıcılığı çizilen resmin büyüklüğü değil daha ziyade iç tutarlılığı ve gerçekle ilişkisi üzerinden değerlendirilmektedir.

Dünya lideri olması vesilesiyle ve iç siyasetinin karmaşıklığı nedeniyle Amerikan dış politikası bu tartışmalara da sarıh bir örnek teşkil etmektedir. Amerikan dış politika davranışı üzerine sohbet edenler ABD’nin genelde ne yaptığını iyi planlamış ve planına harfiyen uyan bir devlet (rasyonel aktör) olduğunu varsayarlar. Bu bilgiye hangi yöntemle ulaşıldığı pek açık değildir. Zira birçok akademik çalışma aslında Amerikan dış politikasının tutarsızlıklarını ve sonuçsuzluklarını ortaya sermiştir. Barış ve Didem’in aktardıkları yaklaşım tartışmaları ile Emre’nin aktardığı yöntem tartışmaları, gündelik sohbet ile akademik çalışma arasındaki farkları açık açık ifşa etmektedir. Akademisyen olmayan insanlar da bu tartışmalara vakıf olarak konuştuklarında belli bir akademik birikim ve yaklaşım ile konuşabilirler elbette. Öte yandan akademisyenlerin bizatihi kendilerinin de gündelik konuşma ile akademik çalışmayı ayırt edebilmelerine yardımcı olabilir.

Gene bir yöntem tartışmasında “Dış Politika Analizinde Bir Yöntem Olarak Süreç İzleme” başlıklı bölümde Bezen Balamir Coşkun dış politika analizine Süreç İzleme yaklaşımı ile bakmaya çalışıyor. Nedensel mekanizmalara odaklanarak sonuçları nedenlerle ilişkilendiren Süreç İzleme yaklaşımının aslında en yaygın yapılan çalışma olduğunu ancak bunun ilgili yöntemsel bütünlükten yoksun yapıldığını gözlemleyen Bezen, Türkiye’den çeşitli çalışma örnekleri de sunuyor. Türkiye-AB ilişkileri veyahut son on yılın kaçınılmaz gündemi Türkiye’nin Suriye siyaseti içerikli ve bütünlüklü süreç izleme çalışmaları için mübit örnekler olarak değerlendirilebilir.

Süreç izlemenin sunacağı en büyük fayda uygulanan siyasetlerdeki süreklilik ve farklılıkları gözlemlemek olabilir. Özellikle hükümetlerin değiştiği veya siyaset değiştirdikleri durumlarda değişenin ne olduğunun anlaşılmasında bu süreci izlemek asal olabilir. Türkiye gibi birçok ülkede bu süreklilik veya değişim sorunsalı yakıcı görünüyor. İktidar veya muhalefet siyasetçileri yaşananları nedensellik bağlamından çıkarmayı veyahut tek nedenli odaklanmaları vurgulamayı tercih edebiliyorlar. Tek nedenli odaklanmalar basittir: İktidar için kendi yaptıkları hep iyidir, kötülük varsa başkalarından kaynaklanmaktadır. Muhalefet için de tam tersi. Bugün ABD’de Cumhuriyetçilerle Demokratlar arasındaki başkanlık seçimlerinin yaklaşmasının da kızıştırdığı tartışma bunun sarıh örneklerinden biri. Nedensellik ve değişim

üzerine bu irdeleme, dış politikanın ana unsuru olarak görünen ulusal çıkar kavramının da sorgulanmasını içeriyor. Bezen'in aktardığı süreç izleme bu sorgulamanın vaka temelli somut içeriğini oluşturuyor. Diğer bölümlerde de benzer eleştirel yaklaşımlar aktarılacaktır.

Ulusal çıkar diye sunulanın çözümlenip eleştirilerek anlaşılması ve değiştirilmesi çabasında yaşama ve toplumsala dair anlatıda söylemsel pratiklerin inşacı rolünün göz ardı edilmesini dert edinen Post-yapısalcı yaklaşımı Fatma Fulya Hisarlıoğlu “Eylem, Söylem ve Dış Politika: Toplumsalın Bir Parçası Olarak Dış Politikayı Yeniden Tartışmak” başlıklı bölümünde inceliyor. Fulya, post-yapısalcı yaklaşımın söylemden bağımsız bir gerçekliğin imkânsızlığı iddiasına ve söylemlerin hâkim ideolojik düzlemi yansıtış biçimlerini inceleyen bir sorgulama biçimi olarak yapı sökümü yöntemine değiniyor. Dahası, Fulya dışarıdan bakanlar için zor görünen bu kuramsal duruşu somut siyaset boyutu ile birleştiriyor: insani müdahaleden dış politika kimliğine, Avrupalılaştırmadan çatışma çözümleri ve güvenliğe; küresel ekonomik adalet ve denge arayışlarından eleştirel siyasi coğrafyaya kadar pek çok konuda düşünsel arka plan olarak tartışılmakta olduğunu aktarıyor. Sonucunda, post-yapısalcı yaklaşımın genel kuramsal açıklamalara olan karşıtlığını aktarırken, iklim değişikliği ile mücadele, küresel adalet, toplumsal cinsiyet ve etno-kültürel çatışmalar gibi güncel sorunlara dair inandırıcı bir kuramsal yaklaşım geliştirmenin önünde engel olarak görüldüğü eleştirisini de aktarmaktan geri kalmıyor.

Söylem ve eylemin iç çelişkilerinin yanı sıra birbirleriyle olan çelişkilerinin ve gerçeklikle ilişkisinin ifşasının hem analiz hem de değişim sorunsalları açısından önemi ortadadır. Bu nedenle de post-yapısalcı yaklaşımların etkisi açıkça gözlemlenebilir. Yapısalcı yaklaşımların bile bu eleştirileri göz önüne aldığından ve hatta kendini değerlendirdiğinden bahsedilebilir. Öte yandan, dünyadaki sorunların yakıcılığı ve acilliği düşünüldüğünde, söylem ve eylemin gerekliliği de açık. Örneğin, doğanın kirletilmesinin yok edici boyuta ulaştığı günümüzde, ekolojik söylem ve eylem insan hayatının kaçınılmaz çerçevesi doğanın devamı için elzemdir. Bu açıdan, post-yapısalcı çalışmalar ekolojik söyleme ve eyleme yapı sökümü uygulamaktan ziyade, dış politikalarda nasıl yer aldığına analizinde de faydalanılabilir görünüyor. Başka bir deyişle, post-yapısalcı çalışmalar doğayı korumanın dış politika aracı hâline dönüştürülmesinin sorgulanmasında yapıcı bir izlek sunabilir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde güç kavramının tanımını yapan teorisyenler bir devletin hegemonik güç olabilmesi için ekonomik gücü de elinde bulundurması gerektiğinin altını çizer. Sadece ekonomik gücü elinde bulun-

durmak değil, küresel ekonomik sistemi kontrol etme yeteneği de bir devleti hegemonik güç haline getirir. Hegemonik ol(a)mayanlar için ise varlık mücadelesinin bir parçası olarak ortaya çıkar ekonomik güç. Bu da demek oluyor ki, İnan Rüma tarafından yazılan “Dış Politikanın Siyasal İktisadı” bölümünde de aktarıldığı üzere, küresel hegemonun elinde bulundurduğu ekonomik gücü nasıl kullandığı, küresel ekonomik krizler ve bu ekonomik krizlerin siyasî sonuçları dış politika kararlarının asal belirleyicilerinden olarak karşımıza çıkar. Buna rağmen, Realist yaklaşımların egemenliğindeki Uluslararası İlişkiler çalışmalarında ve dış politika analizi alanında siyasal iktisat göz ardı edilmiştir. Realizm gibi ana akım olma iddiasındaki liberal okul da sadece ekonomik ilişkilere odaklanarak ve onun tanım itibarıyla barışçıl olduğu varsayımıyla dar kapsamlı hareket etmiştir. İnan yazmış olduğu bölüm ile dış politika alanını salt bir politika alanı olarak görmeyi dış politika analizlerini noksan bıraktığını gösteriyor. Aynı şekilde, ekonomik ilişkileri yalıtılmış gibi görmek ve göstermek isteyen liberal yaklaşım da eksik görünüyor. Bu bölümde İnan, üretim ilişkilerini dış politika yapım ve uygulaması ile doğrudan ilişkili olarak ele alan siyasal iktisat yaklaşımı ile Türk dış politikasının analizini örnek vaka olarak ele alıyor. Bu bağlamda, liberal ekonomik sistemin bir parçası olan ABD’nin ve Türkiye’nin dış politika yapımında siyasal iktisadın rolünü özellikle neo-liberal küreselleşmenin etkisi ve sonuçları bağlamında tartışıyor. Ulusal çıkar tanımları da sorgulanarak üretimin ve dış politikanın bütün sınıfsal ve kimlikli yönleriyle, ne derece yurttaşların iyiliğini sağlamayı amaçladığı ve gerçekleştirdiğinin yakıcı bir soru ve sorun olmaya devam ettiği sonucuna ulaşıyor.

Bu bölümleri takiben kitabımız dış politika analizi örnekleri ile devam ediyor. Çiğdem Üstün “Türkiye’nin Batılı Müttefikleri ile İnişli Çıkışlı İlişkileri ve Siyasal Söylem: Tarihsel bir Karşılaştırma” başlıklı bölümünde Türkiye’de epey sık tartışılan Türkiye-Batı ilişkileri konusunu, söylemleri tarihsel olarak inceleyerek ele alıyor. Çiğdem’in bir sevgi-nefret ilişkisi olarak tanımladığı Türkiye’nin Batılı müttefikleri ile ilişkilerinde inişler ve çıkışlar ile bunlara denk gelen söylemler konu ediliyor. Özellikle ön plana çıkan söylemlerden birisinin Türkiye’nin Batı ittifakı içinde olmaya mecbur olmadığı ve alternatif örgütler ve ittifaklar içinde yer alabileceği olageldiği sonucuna ulaşıyor. Tarihsel süreklilik ve farklılaşmalar elbette bu alternatiflerin geçerliliği konusunda fikir verici oluyor.

Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının “Batı” konusundaki düşünceleri ikirciklidir. Örneğin, birçok insanla teması nedeniyle toplumun nabzını tuttuğu düşüncesindeki taksi şoförü veya kuaför gibi mesleklerden insanlarla

bu konu konuşulduğunda, birbirini takip eden cümlelerde zıt anlamlar ifade ettikleri gözlemlenebilir. “Batı” olarak ne tanımlandığı zaten akademik olarak da kuşkuludur. Eleştirel yaklaşımlar coğrafi ve/veya kültürel bir yaklaşımdan ziyade modern, endüstriyel, demokratik ülkelere kabaca “Batı” dendiğini saptar. Bazı eleştirel yaklaşımlar ise “Batı” denilen ülkelerde de “Batı” ile tanımlanan bu özelliklere ciddi karşıtlık olageldiğini ifşa ederler. Örneğin, bilimsel gelişmenin “Batı” ile özdeşleştirilmesine rağmen, bilim dışı ve hatta bilim karşıtı görüşlerin “Batı”nın merkezi sayılan ülkelere ABD’de yaygın olarak görüldüğünü biliyoruz. Sadece bilim dışı bir söylem sunan aşırı karşıtlığı meselesine bakmak bile yeterli olabilir. Dış Politika Analizi’nde Emre’nin bölümünde işaret ettiği çok aktörlü ve çok düzeyli dünya algısı “Batı” diye sıkıntılı tektipleştirmeleri de sorgulayarak daha içerikli ve gerçekçi çözümler sunmaktadır. Çiğdem de yazdığı bölümde söylemlerin tarihselliği ve gerçekle ilişkisi üzerinden tam da bunu yansıtır.

Son yıllarda “Batı” tartışıldığında hemen başka seçenekler üzerine eğiliniyor. Bu bağlamda sıkça gündeme gelen de bütün çelişkileriyle Rusya Federasyonu. Habibe Özdal “İnşacılık Perspektifinden Rus Dış Politikasında Gürcistan Savaşı” başlıklı bölümünde İnşacılık perspektifinden Rusya’nın Gürcistan Savaşı sırasında izlediği siyasete bakarak bu ülkenin dış politika davranışını çözümlenmeye çalışıyor. Habibe’nin çalışması dış politika analizi çerçevesinde örnek vakaların nasıl seçildiği konusunda da önem arz ediyor: Gürcistan Savaşı, Rusya’nın izlediği ılımlı dış politikanın sona erdiğini ve Rusya’nın yakın çevre olarak gördüğü bölgelerde meydana gelen gelişmeleri yakından takip etmeyi amaçladığını göstermesi bakımından önemli bir örnek vaka olarak ele alınıyor. Dahası, bu savaş Rusya’nın uluslararası sisteme dair tavrı ve sistemde kendisini nasıl konumlandığı üzerine de bir fikir veriyor. Kimlik ve sosyalleşmenin dış politika tercih ve davranışlarını belirlediğini gözlemleyen inşacı yaklaşımdan faydalanarak Habibe, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rus dış politikasında yaşanan dönüşümün, politika yapıcılarının devletin kimliğine ilişkin görüşleri ve bu kimliğe bağlı olarak tanımlanan ulusal çıkarın incelenmesi ile açıklanabileceğini ileri sürüyor. NATO genişlemesi, Renkli Devrimler ve Gürcistan ile Ukrayna’nın AB ve NATO üyeliğini dış politika hedefi olarak belirlemeleri gibi gelişmeler çerçevesinde Rusya’daki elitlerin kimlik ve ulusal çıkar tanımlamasının diğer uluslararası aktörler (fâiller) ile ilişkilerinin bir yansıması olduğu sonucuna ulaşıyor.

Habibe’nin bölümünden de anlaşılacağı üzere ulusal çıkar kavram ve pratiğinin irdelenmesinde inşacılık yaklaşımı ve Rusya örneği oldukça ilgi çekici. Ulusal çıkarın sabit olmadığı, değişmezlik imajına rağmen tarihsel

süreçlerde ve liderliklerin tercihlerine göre değiştiğinin ifşa edilerek bu değişimin neden ve öğelerinin incelenmesi dış politika analizi için asal önem taşıyor. İnşacılık bu değişimi daha ziyade kimlik, sosyalleşme ve algı üzerine odaklanarak açıklamaya çalışıyor. Örneğin Rusya’da 1990’larda Batı ile uyum ve ortak çalışmayı odağa alan yöneticiler var iken, Putin yönetimi ile beraber Batı’ya kuşkuyla yaklaşan ve ona karşıtlıktan kaçınmayan bir anlayış iktidara yerleşti. Bu birbirine zıt iki anlayış da ulusal çıkar olarak tanımlanmıştı. Gürcistan Savaşı’nın örnek olarak seçilmesi açıklayıcı, zira “Avrupa-Atlantikçi” denilen yöneticiler olsaydı, Gürcistan’ın Abhazy’a müdahalesi ile doğan krizi başka şekillerde, örneğin barışçıl yöntemlerle ve evrensel haklara atıfla çözmeye çalışabilirdi. Oysa “Avrasyacı” olarak tanımlanan elit için eski Sovyet coğrafyasına “Batılları” sokmamak ana amaç olarak tanımlanıyor ve bunun için askerî güç kullanılmaktan kaçınılmıyor. Bu bölümle Habibe tam da bu gelişmeleri inşacı bir bakış açısıyla çözümlüyor.

Belki de en çok ihmal edilen konuların başında gelen uluslararası ilişkiler ve dış politika analizinde toplumsal cinsiyet boyutunu Burcu Özdemir Sarıgül “Kadınlar Dış Politikanın Neresinde? Dış Politikanın Görünmez Öznesi Kadınlar” başlıklı bölümünde incelemektedir. Burcu, kadınların dış politika süreçlerinde oynadıkları rolleri ve aktörlüklerini toplumsal cinsiyet perspektifi ile incelemeyi amaçlayan bölümünde kadınlarının görünürlüğünün savaş ve göç gibi olguların mağduru, saray kadınları veya eş olarak rolleri ve nihayet yirminci yüzyıldaki gelişmeler ile bizatihi siyasetçi, diplomat, sivil toplum gönüllüsü vb. üzerinden tartışıldığını aktarmaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifiyle dış politikada kadınların izini süren bu bölüm kadınların aktörlüklerinin yakın zamana kadar devlet dışı ve gayriresmî örgütlenmeler üzerinden sürdürülmek zorunda bırakılarak görünmez kılındığı sonucuna ulaşıyor. Feminist dış politika söylemi ve uygulamasının kadınların gelecekteki aktörlüklerini (fâilliklerini) hem şekillendirici hem sınavıcı rolü de aktarıyor.

Burcu’nun yaptığı tartışma kadınların dış politikada, hem politika yapım süreçlerinde hem de akademik alanda dış politikaların analizinde varlıklarını daha güçlü olarak hissettirdikleri bir döneme denk gelir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde, Yeni Zelanda’dan Finlandiya’ya ve Ruanda’ya kadar kadınların karar alma süreçlerinde lider pozisyonlarda daha fazla yer almaya başlaması, İsveç’te başlayan feminist dış politika yaklaşımının yaygınlaşması, Türkiye’de de Dış Politikada Kadınlar (DPK) inisiyatifinin büyüyerek güçlenmesi kadınların dış politikanın nesnesi olmaktan çıkıp dış politika

aktörü haline de geldiğini gösteriyor. Dolayısıyla, dış politika analizi hem feminist yaklaşımların hem de toplumsal cinsiyet tartışmalarının merkezi olarak karşımıza çıkar.

Son yıllarda tüm dünyada üzerine en çok konuşulan konulardan birisi göç olgusu. İnsanlar hayatlarını idame ettirememeye tehdidi hissettiklerinde göç ederler ve bu tarih boyunca böyle olagelmıştır. “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Dış Politika ve Göç” başlıklı bölümde N. Ela Gökalp Aras uluslararası ilişkilerde sık zikredilen egemenlik, güvenlik, sınır yönetimi, uluslararası işbirliği gibi temel konuların göç ile ilişkisine odaklanarak göçün dış politika aracı olarak kullanılmasını tartışıyor. Yöntem kısmında Emre'nin altını çizdiği dış politika analizinin çok aktörlü ve çok düzeyli olması durumu göç konusunda örnekleyen bu çalışmada Ela, konunun devlet tekeline çıkarak kendi yönetişimine ihtiyaç duyduğu saptamasıyla, devletlerarası işbirliğinin de ötesine geçilmesini gerektiği sonucunu aktarıyor. Dahası, göç olgusunun çok yönlülüğünden hareketle, disiplinlerarası yaklaşım ve çalışmaların elzem olduğunu vurguluyor.

Mülteci ve göçmenlerin hâli akademisyen veya değil vicdanlı her insanın dünya ile iletişimde kahredici bir durum arz ediyor. Sokakta çaresizlikle dilenenlerden Akdeniz’de boğulanlara, bu trajediden kaçınmaya olanak yok. İnsanların dünyasının sınırlarını da gösteriyor: Türkiye ve Avrupa daha ziyade Suriyeli mülteciler üzerinden konuya yaklaşırken, Güney Amerika Venezüellalıların ülkelerini terk etmelerinin sancısını çekmekte. Bu yakıcı sorunun -neoliberal küreselleşmenin gözde terimiyle- küresel yönetişimin hazin çuvallamalarından biri olduğu da, dış politikadaki insafsız araçsallaştırmaların parçası olduğu da görülebiliyor. Dış politika uygulamalarında göçün yerinin analizi, güç ve üretim ilişkileri bağlamına da temas ederek gelişmektedir.

Göç konusunu takiben, dış politikada sık zikredilen bir diğer konu olan dinin dış politikadaki rolünü Filiz Çoban Oran “Türkiye-ABD İlişkilerinde Din ve Dış Politika İlişkisi: Rahip Brunson Krizi Örneği” başlıklı bölümde ele alıyor. Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika Analizi yazınlarında bir kimlik olarak dine verilen yeri tartışarak aktaran Filiz, din unsurunun dış politikayı etkilemesi bağlamında ABD-Türkiye ilişkilerini etkileyen Rahip Brunson krizini inceliyor. Dinin belli amaçlarla araçsallaştırılarak güvenleştirmeye unsuru olarak kullanıldığını ve böylece dış politikaya etki eden bir faktör olarak rol oynadığı açıklanıyor. Türkiye’de 15 Temmuz başarısız darbe girişimi ve sonrasında yaşanan güvenlik sorunsalının bu süreçte bağlam teşkil ettiği gözlemleniyor. ABD tarafında ise Trump yönetiminin

rahip Andrew Brunson'un Türkiye'deki mahkûmiyetini Amerikan kimliğine ve Hristiyanlığa bir tehdit olarak sunması güvenlikleştirme ve ötekileştirme siyasetlerinin karşılıklı süreçler olduğunu gösteriyor. Nihayet, bu örnekten de hareketle din, dinî cemaatler ve temsilcilerinin güvenlik bağlamında dış politika yapımında ikili ilişkileri etkileyebildiği sonucuna ulaşıyor.

Dış politika yapımında önemli bir faktör olmasına rağmen dinin dış politikadaki rolü gereğinden az çalışılmıştır. Dış politika yapım süreçlerinin belirlenen amaçlar çerçevesinde seçilmiş konuları araçsallaştırmaya dayandığı gözlemlenmektedir. Din de bir kimlik olarak varlığın bir parçası şeklinde ele alınarak, varlığı (beka) korumayı amaçladığı iddiasındaki dış politika yapımının bu araçsallaştırmalarında yerini almıştır. Fakat, dinin sıradan bir araçsallaştırmanın ötesinde bir rolü olup olmadığı da sorgulanmaktadır. Nitekim, Türkiye'nin, Suudi Arabistan'ın veya İran'ın Suriye siyaseti bu açıdan oldukça tartışmalı örneklerdir. Bu konuda daha çok çalışma ile alandaki boşluk doldurulabilir.

Sonuçta, bu kitabı okuduktan sonra okuyucularımız kendileriyle paylaşılan bütün bu bilgiler ışığında, örneğin Türkiye'nin Suriye siyaseti nasıl analiz edilebilir sorusunu çeşitli yönleriyle çözümleyerek açıklayabilecekler.

Dış politika analizi çerçevesinde bu kitapta sunulan yaklaşımlar, yöntemler ve araçlar ışığında bakıldığında şöyle bir düşünce jimnastiği yapabiliriz: Birey seviyesinde ve liderlere baktığımızda Suriye iç savaşına dâhil ülkelerin liderlerinin, örneğin Esad, Putin, Erdoğan, Trump, Ruhani gibi liderlerin kişisel özellikleri, eğitimleri, meslekleri, geçmişleri, sosyalleşmeleri, ideolojik duruşları incelenebilir. Örneğin, Putin'in devlet güvenlik bürokrasisinden gelen meslekten istihbaratçı bir lider olması ve bunun da etkisiyle soğukkanlı ve deneyimli hareket ettiği sıkça zikredilir. Erdoğan'ın devlet bürokrasisi deneyimi olmaması hatta bürokrasi karşıtı bir söylemlerle seçilmiş bir siyasetçi olması, devlet başkanının geniş yetkilere sahip olması gerektiğini düşünmesi ve soğukkanlı değil atik eylemi vurgulaması da bir karşılaştırma olarak sunulabilir. İdeolojik anlamda Erdoğan'ın "İslamcı" muhafazakâr bir görüş içerisinde sosyalleşerek bu görüşün liderliğini ülkesi Türkiye Cumhuriyeti'nin ötesinde de yürütmek istemesi göz önüne alınabilir. Başka bir deyişle, Türkiye'de "İslamcılık" diye adlandırılan çizgi bir İslam dünyası tasavvuru ve Türkiye'nin bu İslam dünyasının doğal lideri olduğu varsayımına dayanmaktadır. Suriye'de rejim değişikliğinin resmî dış politika hedefi olarak belirtilmesi bu ideolojik yaklaşımın bir yansıması olarak görülebilir. Bu elbette dinin dış politikadaki rolü, özellikle de bir araç mı yoksa ana amacın düşünsel temeli olarak mı yer aldığı bağlamında gayet önemli bir

tartışma. Dış politika yapımında iç faktörlerin önemini göz önüne aldığımızda hükümetlerin seçimler için başarı öyküsü aramasından ve dış politikanın bir araç olarak kullanıldığından bahsedilir. Türkiye’de de dış politika ile iç politikanın iç içe geçtiği epeyce zikredilmiştir. Öte yandan, Suriye iç savaşı nedeniyle oluşan güvenlik tehditlerine karşı Türkiye güvenlik bürokrasisinin de örneğin sınırötesi harekâtları desteklediği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, sadece liderin kişilik özelliklerinin ve tercihlerinin veya ait olduğu düşünce- nin değil, bürokratik politikanın da Türkiye’nin Suriye’ye yönelik siyasetinin karar alım sürecinde etkin olduğu söylenebilir.

Uluslararası sistem düzeyinde bakıldığında ise, (neo-)realist yaklaşımın işaret ettiği gibi aktörlerin dış politikalarının analizinde uluslararası sistemin anarşik yapısı ve dolayısıyla bütün devletleri güvenliği ön plana alma mecburiyetinde bırakması sistemin belirleyicisi olarak ortaya çıkıyor. Dolayısıyla da, Türkiye de Soğuk Savaş sonrası gibi belirsizliklerle dolu bir dönemde güvenliğini ön plana alma mecburiyeti hissederek Suriye’ye yönelik dış politika davranışında atak hareket etmez ise güvenliğinin zede- leceğini düşünüyor. Daha geniş bir bakışla, küresel düzeyde baktığımızda ise, ekonomik kriz ve onun dış politika yapımı üzerindeki siyasi etkileri de göze çarpıyor. Ekonomik krizin milliyetçiliği, içe kapanmayı, dışa duyulan güvensizliği, uluslararası işbirliğine gönülsüzlüğü ve uluslararası kurum ve örgütlerin görece zayıf yönlerini pekiştirdiği düşünüldüğünde, ülkelerin dış politikalarında daha fazla tek taraflı ve ihtilaflı hareketlere girişebildiği göz- lemleniyor. Dolayısıyla, Türkiye’nin Suriye siyasetindeki cüretkâr hareket- lerin de ancak bu küresel bağlam içerisinde gerçekleşebileceği söylenebilir. Dış Politika Analizi’nde yöntemsel açıdan zenginleştiren ve zorlaştıran özel- liğin farklı düzeydeki aktörlerin birbirleriyle etkileşimlerinin açıklanması olduğu aktarılmıştı. Nitekim Türkiye’nin Suriye siyaseti kişisel, ideolojik, ulusal, küresel düzeylerdeki çeşitli fâillerin birbirleriyle etkileşiminin anla- şılması bakımından bu zorluğun örneklerinden biridir. Türkiye’nin Suriye siyasetinin sadece Erdoğan’ın (ve eski bakan ve Başbakan Davutoğlu’nun) şahsından veya ideolojisinden kaynaklandığını düşünmek herhâlde zordur. Ancak bunların mühim etkisini gözlemlemek de mümkündür; başka bir ik- tidar veyahut aynı siyasi partiden bile olsa başka yöneticiler olsaydı, uygu- lanan siyaset gayet farklı olabilirdi. Öte yandan, küresel ekonomik kriz ve sonuçlarının oluşturduğu bağlam olmasa Erdoğan yönetiminin de böyle bir siyaset izlemeye olanak bulup bulamayacağı da kuşkuludur.

Konular çerçevesinde yaklaşıldığında da benzer çok yönlülükten bah- sedilebilir. Uluslararası İlişkilerin kadim konusu askerî güç kullanımından

yeni gelişen göç ve kadınlar gibi olgulara kadar birçok konu Türkiye'nin Suriye'ye yönelik siyaseti içinde -duruma göre değişen- çeşitli ağırlıklarla yer almıştır. Yâni bu kitapta incelenen konular, aktarılan bilgi ve tartışmalar doğrudan Türk dış politikası yapımında ve uygulanmasında gözlemlenebilir. Bu şekilde sadece akademik çalışmalara değil gündelik konuşmalara da yardımcı olmak amaçlanmaktadır. En nihayetinde, söz konusu olan bir toplumun iyiliğidir: toplumu oluşturan bütün unsurların huzurlu, özgür ve âdil bir yaşam sürebilmeleri siyasetin ve dolayısıyla da dış siyasetin odağı olabilir. Dünyada gelmiş geçmiş dış politikaların böyle bir anlayış yansıtmadığı biliniyor. Bu kitaptaki çalışmalar bu gerçekliği hem çok yönlü analiz ederek anlamak hem de insanlığın iyiliği yönünde değiştirmeyi amaçlayarak yapılmış ve sunulmaktadır. Takdir okuyucularındır.